

L. FOMINA
Izmail

MODUS OF REPRESENTATION OF LYRICAL SUBJECT IN THE POETRY OF SIXTIES

The author investigates personalist dimensions in the lyrics of sixties. The individual anthropocentrism modus in the poetry of M. Vingranovsky and V. Pidpaly is examined. Author-humanist is singled out as a particular modus of textually specified lyrical subject.

Key words: sixties, author's ego, the subject of poetry, anthropocentrism, humanism.

Л. Г. ФОМИНА
г. Измаил

МОДУСИ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ ЛИРИЧЕСКОГО СУБЪЕКТА В ПОЭЗИИ ШЕСТИДЕСЯТНИКОВ

В статье анализируем персоналистское измерение лирики шестидесятников. Рассматриваем индивидуальный модус антропоцентризма в поэзии М. Винграновского и В. Подпалого. Выделяем автора-гуманиста как специфический модус текстуально конкретизированного лирического субъекта.

Ключевые слова: шестидесятники, авторское «Я», субъект лирики, антропоцентризм, гуманизм.

Стаття надійшла до редколегії 29.02.2015 р.

УДК 821.161.2 - 311.6

Ю. В. ХОМИЧ

м. Миколаїв

mona1616@yandex.ru

РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНОЇ ГРИ В РОМАНІ «ІНТЕЛІГЕНТ» Л. СКРИПНИКА

У статті розглядаються особливості мовної гри в романі «Інтелігент» Л. Скрипника. Звертається увага на графічні особливості, лексику, синтаксис твору, які є проявом гри з читачем, з його увагою та підсилюють його емоційне сприйняття твору.

Ключові слова: автор, мовна гра, прийом, роман, читач.

Гра як художній прийом може бути реалізованою на рівні стилю письменника, визначальною рисою якого стає те, що головним принципом є гра ресурсами мови, настанова на естетичну насолоду текстом, який містить потенційні можливості для нестандартного маніпулювання лексикою, граматиною та фонетикою [1,98].

Мовна гра – це звернення уваги читача на саму форму мовлення з метою не лише повідомити щось, але й викликати емоції, почуття, залучити до співпраці з автором. Вона породжує інші, ніж в узусі та нормі, засоби вираження певного змісту або об'єктивує новий зміст, зберігаючи або трансформуючи стару форму [5, 77]. Мовна гра, таким чином, розмиває межу між мовою та мовленням, між кодифікованою літературною мовою та розмовною.

Загалом можна говорити про суттєву зміну у стосунках автора та читача. Перш за все, йдеться про «розкріпачення» читача, він перестає бути слухняним учнем автора, він отримує свободу у тлумаченні тексту, і навіть більше – його допущено до творчої лабораторії автора і запрошено до співтворчості [3, 106].

Серед досліджень особливостей гри на різних рівнях (зокрема і мовному) у художньому тексті показовими є роботи О. Боярчук, С. Жигун, М. Зубрицької, О. Філатової, які розглядають гру як оригінальний спосіб організації художнього матеріалу, множинність інтерпретаційного підходу до тексту, відмову від усіляких заборонених тем.

Мета статті – дослідити особливості реалізації мовної гри в романі Л. Скрипника «Інтелігент».

Мова роману «Інтелігент» Л. Скрипника має фонетично-графічні, лексико-семантичні, синтаксичні особливості. Якщо говорити про фонетично-графічні особливості мовної гри в романі «Інтелігент» Л. Скрипника, то слід звернути увагу на те, що автор ламає мовні норми, а саме вживає замість української «і» російську «и», російські слова з українськими словами, самим підкреслює псевдоінтелігентність героїв, бо існує стереотип, що російська мова – мова інтелегенції (наприклад, «у далекій молодости», «мужчина и женщина», «муки матери», «превосходительна руїна», «цінності жизни», «по образу и подобию»).

Автор у творі вживає розмовні, народні слова, які підсилюють побутові епізоди життя героїв: шклянка (замість склянка), сідалище (замість стілець), зубріжка (замість учіння, навчання), мойому (замість моєму), койки (замість ліжка), мамаша (замість мама), папашка (замість тато, папа) тощо.

Л. Скрипник у романі «Інтелігент» «грається» з «функціями» Творця. Бог у творі вживається з маленької літери цим самим підкреслює, що він взяв на себе цю функцію, оскільки даний твір – це його витвір, «шматок життя людини, розміром, приблизно, в 35 років» [4, 93]. «Я, автор, що створив його не тільки «по образу й подобию» своєму, але й по вашому, мій любий читачу, я ручуся, що після пісеньок божественної діви, повних натяків на таку чудову розкіш найпотаніших чар і насолод, – ця довічна жадова божеського знання перейде в стадію здійснення» [4, 96].

Важливі написи автор робить великими буквами, таким чином, грається з увагою читача, налаштовує на сприйняття важливої інформації (Наприклад, «АЛЕ ВІДПОВІДАТЬ ЗА ГРІХИ ВСЕ Ж ДІТИ», «СПАСАЙТЕ РЕВОЛЮЦІЮ», «ОТЕЧЕСТВО В ОПАСНОСТИ», «НАЙГІРШЕ ЛЮДИНІ, КОЛИ ЙЇ ІТИ НІКУДИ», «НЕМАЄ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ВЛАДІ», «ВСЯ ВЛАСТЬ СОВЕТАМ», «ЗАГИНУЛА РЕВОЛЮЦІЯ», «ЗАГИНУЛА ВЕЛИКА РОСІЯ», «ТУДА, ГДЕ ВСЕ ОБИЛЬЕМ ДЫШЕТ», «ДОРОГА В ЖИЗНИ ОДНА»).

Найчастіше написи – це влучні вирази, прислів'я, які містять в собі повчальний, виховний момент, використовуючи велику літеру автор прагне, щоб читач не тільки звернув на них увагу, але усвідомив їх повчальний зміст. Л. Скрипник застосує такий прийом як розрив надпису і його продовження в іншій сцені. Наприклад, на початку 2 частини роману «Інтелігент» спостерігаємо надпис «Грішать не тільки батьки...», автор закінчує його незакінченим, про це свідчать три крапки вкінці, через 3 сцени, автор завершує надпис, але вже великими буквами «АЛЕ ВІДПОВІДАЮТЬ ЗА ГРІХИ ДІТИ», підкреслюючи важливість другої частини надпису; в 4 частині твору надпис «ЗАГИНУЛА РЕВОЛЮЦІЯ...», через 1 сцену як логічне продовження цього надпису «І ЗАГИНУЛА ВЕЛИКА РОСІЯ».

Загострюють увагу читача («лізуть в очі слова великими літерами») «графічна» гра –

таблички, афіші. Автор грається з розділовими знаками, а саме вживає один і той же розділовий знак (найчастіше знак оклику) декілька разів підряд. Наприклад:

!!! ГВОЗДЬ СЕЗОНУ!!!
! НАЙПІКАНТНІШИЙ ФАРС!
! ПІДВ'ЯЗКИ ПАСТУШКИ!
!!! НЕЗРЫВНЯНА ДІВА!!!!

НОЧНАЯ ЧАЙНАЯ
ДЛЯ ИЗВОЩИКОВЪ
М. В. КОМАРОВОЙ

БЕЗ ДОКЛАДУ
НЕ ЗАХОДИТИ!!!!

Лексика твору (панночка, віяло, чайна, франт, фотель, кокошник, царат, революція) відображає тогочасні події, побут тощо. Великий пласт становить лексика на військово-політичну тематику: мобілізація, війна, штаб, казарма, койки, взводний, генерал, офіцер, унтер-офіцер, майор, службовець, кулемет, солдати, рота, оборона, командир, гвинтівка, танк, багнет, патріот, громада, нація, республіка, влада, керсправ, завгосп, економіка, уряд, начальство, царат, розпорядження, бухгалтерія, революція, комунізм, аристократія, стандартизація, демократія, раціоналізація, нормалізація, тейлоризація, утилізація, канцелярія. Дана лексика підсилює емоційне, зорове сприйняття читача, допомагає зануритися у світ твору, налаштовує на розуміння особливостей зображених подій.

У творі наявна велика кількість росіянізмів (родители, государство, фамилия, жизнь, убогая, супруг, жена, сердце, мужчина, сокол, горение, жидкость, отечество, власть, советник, страна) оскільки Л. Скрипник звертається переважно до текстів російської літератури, оскільки саме вона була носієм усталених зразків імперської культури.

Кожен період життя Інтелігента у творі відображено за допомогою відповідного пласту лексики, яка яскраво відображає життя героя, підкреслює описаний період. Народження Інтелігента: муки матері, лікар, зойки, знесилання, страждання, крик, купання, немовлятко, білосніжний конвертик, маленький, дитинка, пелюшки, мамчини груди. Лексика відзначається пестливим характером, оскільки описує Інтелігента немовлям, а такий період завжди супроводжується пестливими слова-

ми, улещуванням. Юність Інтелігента: супчик, помаранчик, ласощі, тістечко, улещування, дукерки, площадка, пиріжок із тіста, хлюпання в калюжах. Даний пласт лексики підкреслює безтурботне, світле дитинство Інтелігента, яке автор називає золотим дитинство, що мало благосний вплив на його душу. Інтелігент-підліток: гімназія, клас, вчитель, коридор, журнал, оцінка, запізнення, стіл, книжки, майже студент: аудиторія, катедра, професор, лекція, іспити, атестат, костюм, кохання, дівчина, закоханість, вечірка, закуска, чарка, алкоголь, цигарка, бійка. Така лексика підкреслює буремність і складність підліткового віку героя. Дозрілість Інтелігента: контора, робота, панночка, благословення, жінка, дружина, сім'я, обов'язок, член партії, солдат, гвинтівка.

Слід звернути увагу на використання автором стилістично зниженої лексики, що підкреслює відмову автора від психологізму, шаблонності та схематичності образів героїв. Наприклад, «мамашкин синок», «мамаша», «мамка породиста корова», «мати бігає навкруги, як квочка кудахає», «повія не дорожче трьох рублів», «дівичі», «підхопить венеру», «регоче на всю пельку».

До читача автор твору звертається протягом усього твору, при цьому слід відзначити шанобливе ставлення. Про це свідчить лексика твору, а саме звертання: любий читач, дорогий читач, шановний читач, друже мій читач, читач-товариш. Таке звертання читача налаштовує його на доброзичливе, позитивне ставлення до автора. Протягом твору автор звертається 63 рази до читача, найчастіше використовує прикметник дорогий (дорогий читач – 24 рази). Читач для автора товариш, друг. Сам автор у творі зазначає: «Я, автор і ваш друг, я весь час – поруч із вами»; «Я цілком щиро вас називаю дорогим, повірте мені» [4, 95].

За допомогою мови твору можна умовно класифікувати читача на різні категорії. «Я не знаю, хто ви, мій читачу – поет, художник чи дівича з другого боку. Тому необережно мені виказувати своє вражіння. Врешті, це було б навіть неделікатним нав'язуванням...» [4, 105]. Автор не знає, хто читає його твір, саме тому залежно від описуваної події у творі акцентує на приналежність читача до відповідної категорії. Перша категорія читача – читач-жінка,

читач-чоловік (поділ за статтю): «Мати ніжно, звичайно, клопочеться про здоров'я свого одинчика. Хто з вас без гріха, мої читачки?» [4,103]; «На обличчі матері на подушках – знемога й знесилля. Крізь них ледве пробивається слабенька, безконечно блаженна усмішка. Читачу мій – жінчино! Це – тільки ви зрозумієте. Я, мужчина, розказати про це не можу. Та й навіщо? Кому?» [4,101]; «Читач-мужчина зрозуміє його. Мужчина, створений для діяльності, не знає катування, гіршого, ніж бездіяльність... Аджеж треба щось зробити, втрутитися в цей жах! – Драма. Нічого, зрозумієте? нічого зробити не можна... І оці дикі, звірячі, несамовиті крики...» [4, 104]; «Та сама статистика стверджує безперечно, що серед вас, мужчини-читачі, коли ви мешканці міста, більша половина знайома з особистого досвіду з переживаннями мого героя... Ви – нормальні...» [4, 134].

Друга категорія – молодий читач, старший читач (вікова приналежність): «Ви, мій читачу, коли ви молодий, ледве чи зрозумієте красу нічного вартування на тротуарі біля театру в змаганні дістати полтиничного квитка на «самого» Шаляпіна. В мої часи – це було найзвичайнішим явищем. І скільки спогадів у кожного з нас, старих студентів, зв'язано з цими вартуваннями!.. Мій герой не є виняток в цьому випадкові... Він взагалі не виняток...» [4, 146]; «Ви мусите пам'ятати, мої старші читачі, рафінованого творця, генія нової музики, незабутнього автора пальців, що дхнуть ладаном. Ви мусите пам'ятати захоплення кокаїнеточками – яке ж бо вишукане, надзвичайне слово! Ви мусите знати, відчувати цей аромат спирту, кокаїну, опію і обов'язково мерця, з якого вже почала бігти сукровиця. Загострений, тонкий аромат, створений мистецтвом згідно з точним соціальним замовленням витончено культурних постійних відвідувачів ресторанів! – А пам'ятаєте Антільські острови? Яка прекрасна, таємна, зворушлива екзотика!» [4, 176].

Отже, така манера звернення до читача у різних його категоріях (читач-жінка / читач-чоловік, читач-молодий / читач-старший) простежується протягом твору, автор враховує фізіологічні, психологічні особливості кожної категорії читача, щоб описати ту чи іншу ситуацію, щоб було зрозуміло для кожного.

Ігровий потенціал притаманний синтаксису тексту. Велика кількість коротких речення («Тривога», «Велике місто», «Мокро», «Музика», «Нема кінця», «Небезпека» тощо) – створюють враження нервової напруги оповіді, змушують читача домислити ситуацію, уявити ту чи іншу картину. Таким чином, основний смисл оповідання виявляється не у фабулі, а у самому способі розповіді.

Як різновид мовної гри розглядають іронію, яка належить до ефективних прийомів прихованої оцінки, поглядів, установок. Автор порціями подає свої судження, іронізує, проковує цим самим допомагає читачеві розібратися з текстом. Таким чином, він бере на себе роль тлумача. Прикладом є те, що автор сам вводить слово стосовно опису героя, а потім розтлумачує читачеві його значення: «Хлопець нічого... Хлюстуватий тільки трошки... Слово «хлюстуватий» походить від слова «хлюст» і має дуже складне значення: худорлявий, слабкий, миршавий, але ж у той час – «ловкач», злодійкуватий, брехунець і т. ін... значення в усякім разі не дуже приємне» [4, 159]; «Тип цих молодих чоловіків визначається словом «саврас» Я точно не знаю, що саме значить це слово, але в ужитку його відносно людини воно зазначає, перш за все, купецького синка, а потім – щось подібне до оболтуса. – Проте, що саме значить слово «оболтус» я теж не знаю... Зрозумієте...» [4, 127].

Отже, мовна гра, що порушує норми мови, має ширшу сферу використання. По-перше, вона сповільнює сприйняття читача і дає змогу домислити, по-друге, руйнує його стереотип і автоматизм. Читач виходить на новий рівень сприйняття тексту. Оскільки осмислює ігрову ситуацію, яку створив автор за допомогою мовної гри на різних її рівнях. Для читання таких текстів обов'язковим є активне сприйняття читача, залучення не лише його уваги, але й емоцій, почуттів. Мовна гра неодмінно потребує партнера-читача, від якого залежить чи він зрозуміє і підтримає гру автора чи просто вважатиме авторську вільність неграмотністю і недбалістю.

Список використаних джерел

1. Жигун С. В. Роман Леоніда Скрипника «Інтелігент»: ігрові стратегії / С. Жигун // Літературознавчі студії. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Випуск № 19, ч. 1. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. — С. 98—103.
2. Ільницький О. Леонід Скрипник — інтелігент і футурист // Сучасність. — 1984. — № 10. — С. 7—11.
3. Рольова гра автора, або маска блазня як можливість бути «іншим для інших» / О. С. Філатова // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Філологічні науки: Збірник наукових праць. — Випуск 47. — Миколаїв, 2011. — С. 106—112.
4. Український авангардний роман: тексти та їх інтерпретація: навчальний посібник / упорядник Оксана Філатова. — Миколаїв: Іліон, 2011. — 328 с.
5. Філатова О. С. Український роман 20–30-х років ХХ століття: типологія авторської свідомості: Монографія. — Миколаїв: Іліон, 2010. — 485 с.

У. КНОМІСН
Mykolaiv

IMPLEMENTATION OF LANGUAGE PLAY IN THE NOVEL BY L. SKRYPNYK «INTELEGENT»

The article discusses the features of the language game in his novel «Intelegent» by L. Skrypnyk. Attention is drawn to the graphic features, vocabulary, syntax works that are a manifestation of the game with the reader, with his imagination, amplify the emotional perception of the work.

Key words: author, language play, method, novel, reader.

Ю. В. ХОМИЧ
г. Николаев

РЕАЛИЗАЦИЯ ЯЗЫКОВОЙ ИГРЫ В РОМАНЕ «ИНТЕЛЛИГЕНТ» Л. СКРИПНИКА

В статье рассматриваются особенности языковой игры в романе «Интеллигент» Л. Скрипника. Обращается внимание на графические особенности, лексику, синтаксис произведения, которые являются проявлением игры с читателем, с его воображением, усиливают его эмоциональное восприятие произведения.

Ключевые слова: автор, языковая игра, прием, роман, читатель.

Стаття надійшла д редакції 15.03.2015 р.